

Београдска дефектолошка школа
Вол. 19 (1), бр. 55, 109-122, 2013.

УДК 372.76
Примљено: 1.3.2013.
Оригинални научни чланак

СИНТАКСИЧКЕ СПОСОБНОСТИ КОД МЛАДИХ СА ПОРЕМЕЋАЈИМА У ГОВОРНОМ И ЈЕЗИЧКОМ РАЗВОЈУ¹

Миле Вуковић

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију
и рехабилитацију, Београд

Ивана Аврамовић, Ирена Вуковић

Школа за ученике оштећеног вида
„Вељко Рамадановић“ Земун - Београд

Циљ овог рада је да се утврде синтаксичке способности младих са поремећајима у језичком развоју у поређењу са младима типичног развоја. Узорак је чинило 77 испитаника од петог до осмог разреда, који припадају периоду ране адолесценције. За процену синтаксичких способности примењен је Тест за испитивање способности описивања слика. Резултати су показали да млади са поремећајима у говорном и језичком развоју имају слабије развијене синтаксичке способности у поређењу са младима типичног развоја. Истовремено је показана повезаност постигнућа на шесту синтаксичких способности и оцене из наставног предмета Српски језик и књижевност.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: синтакса, поремећај у језичком развоју, рана адолесценција, учење

УВОД

Грамматика је комплексан систем законитости који говорнику омогућава да са ограниченим бројем језичких знакова – речи изрази неограничен број реченица, односно мисаоних целина, а слушаоцу да раз-

¹ Резултати овог рада проистекли су из рада на пројекту “Евалуација третмана стечених поремећаја говора и језика” (Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије - број 179068)

уме језичке поруке. У традиционалном значењу, граматички ниво обухвата *морфологију и синтаксу*. Основна јединица морфолошког нивоа је морфема која, уједно, представља и најмању јединицу језичке структуре са самосталним значењем или граматичком функцијом. Синтакса проучава правила повезивања речи у сложеније језичке целине, тј. реченице, као и односе између елемената реченичне структуре (Вуковић, 2011; Бугарским 1991).

Развој говорних и језичких функција условљен је низом фактора, као што су очуваност структуре и функције нервног система, очуван слух и интелектуалне способности, као и уредан емоционални и социјални развој. Дисфункција у било којој од наведених области може узроковати поремећаје говора језика у детињству и оставити последице на плану учења и језичких способности у периоду адолесценције, и у одраслом добу. Поремећаји у развоју могу да захвате све или само поједине нивое језичке структуре. Тако, на пример, нека деца испољавају доминантне сметње на фонетско-фонолошком плану, док код друге деце доминирају сметње у домену граматике.

Синтаксички дефицити су веома чест и уочљив знак поремећаја у језичком развоју. Деца са поремећајима у развоју говора и језика знатно касне у усвајању граматичке структуре у поређењу са децом типичног развоја, а посебне тешкоће испољавају код усвајања синтаксичких структура (Милошевић & Вуковић, 2011).

Будући да се синтаксичке структуре значајно развијају и обогаћују током основношколског узраста и да развојни језички поремећаји често успоравају и ремете ток синтаксичког развоја, предмет овог рада представља утврђивање нивоа синтаксичких способности код младих код којих је у дечјем узрасту дијагностикован неки облик говорно-језичке патологије.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је да се утврде синтаксичке способности код младих са поремећајима у развоју у поређењу са младима типичног развоја. Добијене разлике су интерпетиране у односу на узраст и оцену из српског језика и књижевности.

ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

1. Очекује се да млади са поремећајима у развоју имају нижа постигнућа на тесту синтаксичких способности у поређењу са младима типичног развоја.

2. Очекују се разлике у синтаксичким способностима у односу на узраст, између младих типичног развоја и младих са поремећајима у развоју.
3. Очекује се повезаност између синтаксичких способностима и успеха из српског језика и књижевности.

МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

4.1 Узорак, место и време истраживања

Узорак је чинило 77 ученика од петог до осмог разреда основне школе „Мика Митровић“. Истраживање је спроведено током маја и јуна 2011. године. Општи подаци о испитаницима узети су из ученичких до-сијеа. Подаци о присуству поремећаја у развоју добијени из анамнезе и од педагошко-психолошке службе школе, а подаци о оценама из наставног предмета Српски језик и књижевност од предметног наставника.

Табела 1. Опште карактеристике узорка

Узорак	Број	Девојчице	%	Дечаци	%
5. разред	24	12	50	12	50
6. разред	21	8	38,09	13	61,91
7. разред	14	8	57,14	6	42,86
8. разред	18	7	38,89	11	61,11
Укупно ученика	77	35	45,45	42	54,55

Из табеле 1 се може видети да је у петом разреду било 24 ученика, у шестом 21 ученик, у седмом разреду је било 14 ученика, а у осмом 18 ученика. У узорак је укључено 35 девојчица и 42 дечака.

4.2 Технике испитивања

За испитивање синтаксичких способности примењен је Тест за испитивање способности описивања слика (Васић, 1993). Применом овог теста, код испитаника се може установити: способност запажања елемената, повезивање елемената у одређене односе, вербализовање запажених елемената и интерпретација или тумачење запаженог. Поред тога, овим тестом се код испитаника могу установити промене у активности описивања.

Тест се састоји из шест слика са следећим садржајем:

1. слика: деца, мачка, дрво;
2. слика: девојчица, цвет, дечак;
3. слика: дечак, репа, магарац;
4. слика: девојчица, писмо, сандучић;
5. слика: јахач, препрека, коњ;
6. слика: саобраћајац, возило, рука.

Слике нису међусобно повезане садржајем. Ситуације које су приказане на сликама произилазе из дечијег искуства. Слике су блиске деци градске и сеоске средине. На свакој слици налазе се три елемента које испитаник треба да уочи и да их повеже у мисаону целину. Испитивање је индивидуално. Слике се поступно приказују, по одређеном редоследу, од прве до шесте. Испитанику се даје упутство да добро погледа слику и да каже шта све види на њој. После овог упутства, током испитивања се не дају додатне сугестије и подстицаји. Упутство се понавља код сваке следеће слике. Испитивач бележи све одговоре на посебном листу папира, за сваког испитаника понаособ, а затим их оцењује. Један поен се даје за набрајање елемената на слици (један елемент – један поен). Исти број поена, испитаник добија и када повеже елементе у вербалну целину, без обзира да ли повезује два или три елемента. Ако испитаник прошири и интерпретира оно што види на слици добија два поена. Испитаник може да оствари по шест поена за сваку појединачну слику, тако да максимални број поена на овом тесту износи 36.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У табелама од 2 до 6 приказани су дистрибуција испитаника са поремећајима у развоју и облици поремећаја говора и језика.

Табела 2 - Дистрибуција испитаника са поремећајима у развоју

Узорак	Број	Девојчице	%	Дечаци	%
5. разред	4	1	25	3	75
6. разред	5	1	20	4	80
7. разред	4	2	50	2	50
8. разред	2	0	0	2	100
Укупно ученика	15	4	26,67	11	73,33

У Табели 2 је приказан број испитаника са поремећајима у развоју. Добијени подаци показују да је у петом разреду било четири ученика (три дечака и једна девојчица) који имају поремећај у развоју. У шестом

разреду је било пет ученика са поремећајем у језичком развоју, четири дечака и једна девојчица. У седмом разреду су идентификована два дечака и две девојчице са поремећајем у развоју, док је у осмом разреду поремећај у језичком развоју утврђен само код два дечака.

Табела 3 - Типови поремећаја у развоју код ученика петог разреда

Испитаник	Разред	Пол	Тип поремећаја у развоју
Ј. Т.	Пети	М	Сметње у читању и писању
М. Н.	Пети	М	Сметње у читању и писању
М. М.	Пети	Ж	Сметње у читању и писању
М. Г.	Пети	М	Сметње у читању и писању

Из табеле бр. 3 се види да су у петом разреду идентификоване сметње у читању и писању код свих ученика са поремећајем у развоју.

Табела 4 - Типови поремећаја у развоју код ученика шестог разреда

Испитаник	Разред	Пол	Поремећаји у развоју
М. С.	Шести	М	Језички дефицити услед фебрилних конвулзија
М. В.	Шести	М	Сметње у читању и писању
М. З.	Шести	Ж	Сметње у читању и писању
П. Г.	шести	М	Сметње у читању и писању
С. Н.	Шести	М	Сметње у читању и писању

Подаци приказани у табели 4 показују да је у шестом разреду било четири ученика са сметњама у учењу читања и писања, док су код једног ученика идентификовани језички дефицити услед фебрилних конвулзија.

Табела 5 - Типови поремећаја у развоју код ученика седмог разреда

Испитаник	Разред	Пол	Поремећаји у развоју
Ј. В.	Седми	М	Сметње у читању и писању
М. А.	Седми	Ж	Сметње у читању и писању
М. Н.	Седми	М	Поремећај флуентности говора (муцање)
С. Б.	седми	Ж	Успорен говорно-језички развој

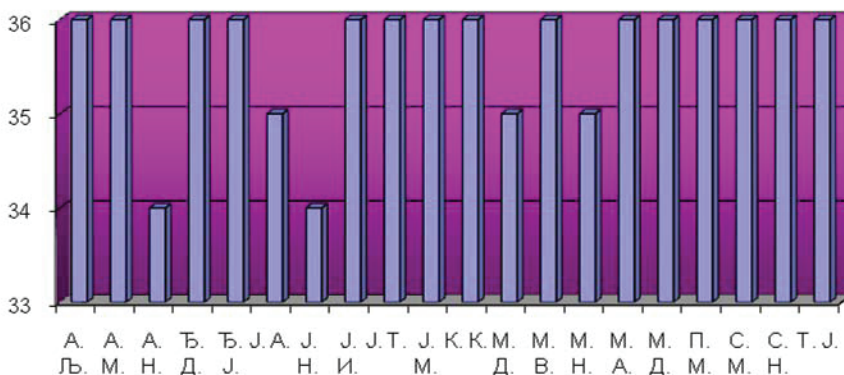
Из табеле 5 се може видети да су у седмом разреду два ученика имала сметње у читању и писању, један ученик је имао поремећај флуентности говора, а један успорен говорно-језички развој.

Табела 6 - Типови поремећаја у развоју код ученика осмог разреда

Испитаник	Разред	Пол	Поремећаји у развоју
В. Д.	осми	М	Сметње у читању и писању
С. М.	осми	М	Сметње у читању и писању

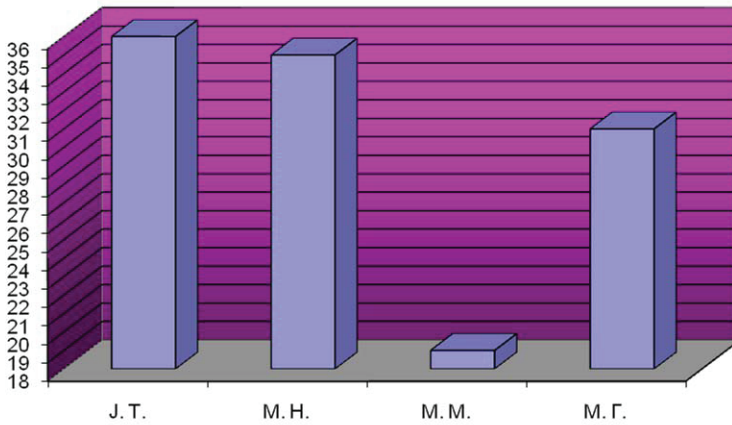
Табела 6 показује да су оба ученика осмог разреда имала сметње у читању и писању.

Резултати испитивања способности описивања слика приказани су на графиконима од 1 до 8, за сваког испитаника понаособ. Резултати су приказани према узрасту, тј разреду, и то најпре за испитанике типичног разова, а затим за испитанике са поремећајима у развоју.

Постигнути резултати на Тесту за испитивање способности описивања слика**Графикон 1 - Постигнути резултати ученика петог разреда типичног развоја на Тесту описивања слика**

Из графикона 1 се може видети да су ученици петог разреда типичног развоја у највећем броју случајева постигли максималан број поена на тесту.

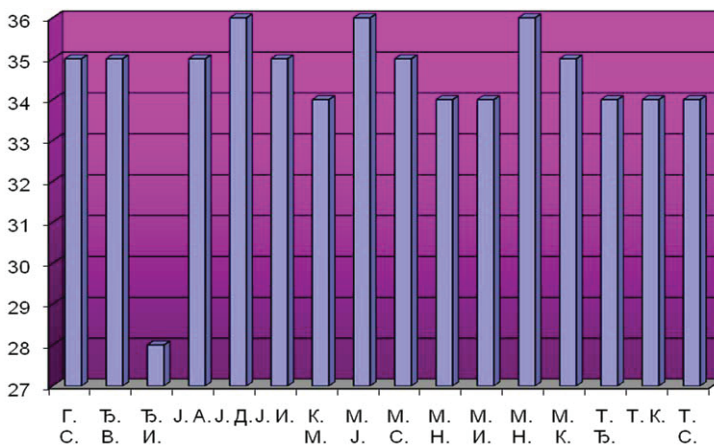
■ Постигнути резултати на Тесту за испитивање способности описивања слика

Графикон 2 - Постигнутића ученика петог разреда са поремећајем у развоју на Тесту описивања слика

Из графикона 2 се може видети да су три од четири испитаника петог разреда са поремећајем у развоју имала снижена постигнућа на примењеном тесту, при чему је један испитаник оставрио свега 19 поена.

■ Постигнути резултати на Тесту за испитивање способности описивања слика

Графикон 3-Постигнутића ученика 6. разреда штићеног развоја на Тесту описивања слика

На графикону 3 приказани су резултати на Тесту описивања слика код ученика шестог разреда, типичног развоја. Добијени подаци показују да је само један испитанк типичног развоја у шестом разреду имао нешто ниже постигнуће на тесту (28 од 36 поена).

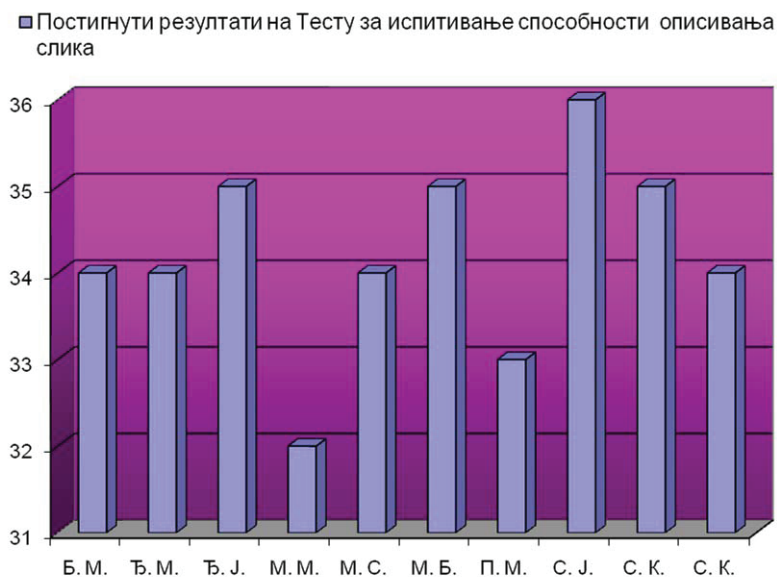

Графикон 4 - Постигнути резултати ученика са поремећајима у развоју који су похађали шестии разред.

Из графикона 4 се може видети да су два од пет испитаника са поремећајима у развоју у шестом разреду имала значајно нижа постигнућа на примењеном тесту, при чему је један испитаник остварио свега 16 поена.

Из графикона 5 се види да је највећи број испитаника типичног развоја у седмом разреду остварио висок број поена на тесту описивања слика. Најмањи број поена које су испитаници овог разреда остварили износи 32 поена (један испитанк).

На графикону 6 се може видети да су три од четири ученика са поремећајима у развоју у седмом разреду остварила значајно нижа постигнућа, при чему је један испитаник остварио свега 16 поена.

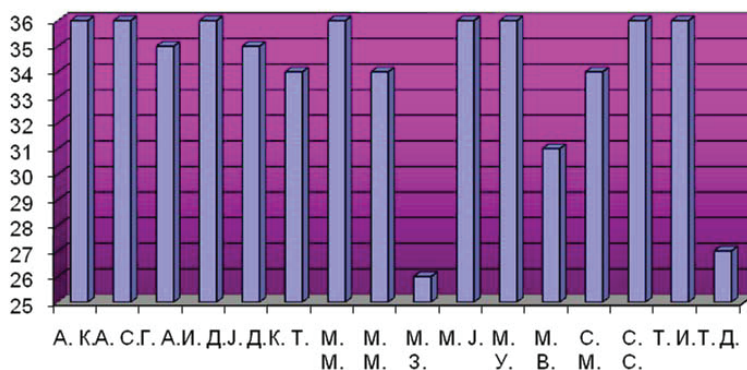

Графикон 5 - Постигнућа ученика шкoлског развоја који су похађали седми разред

График 6 - Постигнућа ученика са поремећајем у развоју који су похађали седми разред

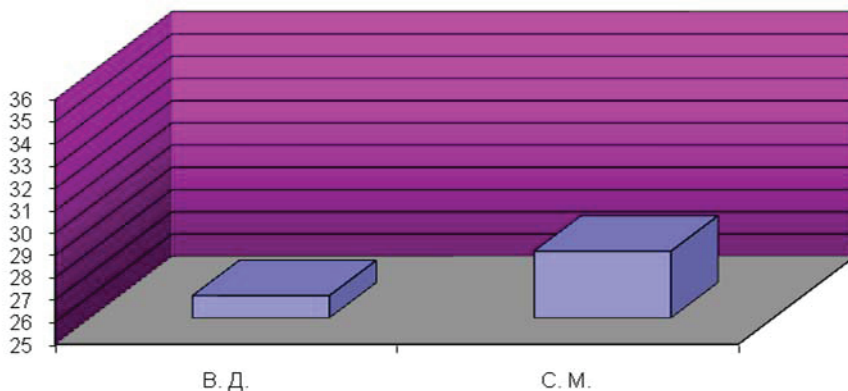
■ Постигнути резултати на Тесту за испитивање способности описивања слика

Графикон 7 - Постигнутића ученика типичног развоја који су похађали осми разред

На графикону 7 се може видети да је већина испитаника типичног развоја остварила висок скор на тесту описивања слика. Ипак, и на овом узрасту су била два ученика са нижим постигнућима од којих је један остварио 26, а други 27 од могућих 36 поена.

■ Постигнути резултати на Тесту за испитивање способности описивања слика

Графикон 8 - Постигнутића ученика са поремећајем у развоју који су похађали осми разред

Из графикона 8 се види да су оба испитаника са поремећајем у развоју остварила значајно мањи број поена од очекиваног за узраст.

У циљу испитивања односа између оцене из српског језика и постигнућа на тесту синтаксичких способности (тест описивања слика) израчунате су просечне вредности постигнутих резултата у сваком разреду, за сваку оцену посебно: двојку, тројку, четворку и петицу. Циљ нам је био да проверимо да ли успех из српског језика корелира са синтаксичким способностима ученика. Резултати су приказани у табелама од броја седам до 10.

Табела 7 - Просечне вредности на Тести описивања слика у петом разреду у односу на оцену из српског језика

Оцена	5	4	3	2
Просечна вредност	35.66	35.43	35.66	32.4

Из табеле се може видети да код ученика петог разреда оцена из српског језика није значајно утицала на постигнуће на Тести описивања слика.

Табела 8 - Просечне вредности на Тести описивања слика у шестом разреду у односу на оцену из српског језика

Оцена	5	4	3	2
Просечна вредност	35	34.75	33.4	26.05

Подаци у табели 8 показују да у шестом разреду постоје показатељи утицаја оцене на постигнуће на тесту. Наиме, испитаници који су имали двојку из Српског језика у просеку су остварили 10 поена мање од могућег броја поена.

Табела 9 - Просечне вредности на Тести описивања слика у седмом разреду у односу на оцену из српског језика

Оцена	5	4	3	2
Просечна вредност	34.5	35	29.06	28

Подаци приказани у табели 9 показују нижа постигнућа на тесту код ученика са мањим оценама из српског језика, што сугерише на мо-

гућу повезаност ових варијабли. Слични налази нађени су и код ученика осмог разреда (табела 10).

Табела 10 - Просечне вредности на Тесту описивања слика у осмом разреду у односу на оцену из српског језика

Оцена	5	4	3	2
Просечна вредност	34.4	35.75	27.66	28

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

Основни циљ овог истраживања је био да се утврде синтаксичке способности младих са поремећајима у развоју говора и језика у поређењу са младима типичног развоја.

Добијени резултати су показали да постоји сигнификантна разлика у резултатима постигнутим на Тесту описивања слика између младих типичног развоја и младих са поремећајем у развоју. Овај налаз показује да спорије сазревање синтаксичких структура може бити условљено различитим облицима сметњи и поремећаја у говорно-језичком развоју. Међутим, с обзиром на мали број испитаника унутар утврђених категорија поремећаја, ови подаци могу послужити пре као смерница за даља истраживања у овој области, него за извођење коначног закључка.

Поремећаји у развоју синтаксичких способности карактеристични су за специфични језички поремећај, тј. развојну дисфазу о чему сведочи већи број емпиријских података. Тако, Владисављевић (1987) наводи да деца са развојном дисфазом имају значајно оштећење граматичке структуре, те да говор ове деце карактерише телеграфски стил изражавања. У настојању да категоришу граматичке дефиците, Кашић и Борота (2003) су у својој студији издвојиле чак 19 типова аграматизама. И. Вуковић и Вуковић М. (2008), такође, истичу граматичке дефиците код развојне дисфазе указујући на то да се телеграфски говор код деце са овим поремећајем јавља на узрасту од пет година и осам месеци, што представља значајан показатељ кашњења у развоју језичке структуре. Сагледавању синтаксичких способности деце са развојном дисфазом доприносе и резултати новијих истраживања. Тако су, на пример, Милошевић и Вуковић (2011) утврдили да код деце типичног развоја узраста пет година и 7 месеци доминирају сложене комуникативне реченице, док деца са специфичним језичким поремећајем истог узраста углавном продукују предикатске реченице. Вуковић и Стојановић

(2011) такође указују на граматичке дефиците код деце са развојном дисфазом. Ови аутори су у својој студији истакли да деца са развојном дисфазом у значајно већој мери изостављају клитике у реченицама него њихови вршњаци типичног развоја. Резултати напред наведених студија, говоре у прилог значајном кашњењу у развоју језичке структуре код деце са специфичним језичким поремећајем у поређењу са децом типичног развоја. О кашњењу у развоју појединих елемената језичке грађе код деце са специфичним језичким поремећајем говоре и резултати испитивања деце других говорних подручја (Rice, 2004; Bishop, 1997).

Имајући у виду чињеницу да су код већине младих са поремећајем у развоју идентификоване сметње у учењу читања и писања, могло би се претпоставити да су испитници укључени у ову студију у детињству имали специфични језички поремећај, тј. развојну дисфазу. Ова претпоставка има смисла ако се има у виду да специфични језички поремећај са узарстом мења форму. Гледано из тог угла могло би се рећи да испољавање синтаксичких дефицита у периоду ране адолесценције представља својеврстан облик развојног језичког поремећаја.

Нижа постигнућа на тесту синтаксичких способности код ученика са мањим оценама из српског језика указују на повезаност између језичких функција и способности учења.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bishop, D.V.M. (1997). *Uncommon understanding: Developmental and disorders of language comprehension in children*. Hove, UK: Psychology Press.
2. Бугарски, Р. (1991). Увод у ошту лингвистику. Београда: Завод за уџбенике и наставна средства, Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
3. Васић, С. (1993): *Вештина говорења*, Београд: Београдски издавачко – графички завод.
4. Владисављевић, С. (1987). Афазије и развојне дисфазе. Београд: Научна књига.
5. Вуковић М. (2011). Афазиологија, треће допуњено издање. Београд: Универзитету Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
6. Вуковић, И., Вуковић, М. (2008). Процена продукције и разумевања синтаксичких конструкција код деце са развојном дисфазом. *Београдска дефектолошка школа*, 3: 67-79.
7. Вуковић, М., Мајевић, С., Петровић-Лазич, М. (2009). Резидуални језички дефицити код адолесцената са трауматским оштећењем мозга. *Београдска дефектолошка школа*, 1: 71-80.

8. Vuković M., Stojanović, V (2011). Characterising developmental language impairment in Serbian-speaking children: a preliminary investigation. *Clinical Linguistics & Phonetics* Vol. 25, No. 3: 187-197.
9. Кашић, З., Борота, В. (2003). Неграматичност и аграматизам у активном синтаксичком развоју. Српски језик, 8 (1-2): 439-455.
10. Milosević, N. & Vuković, M. (2011). Grammar and Syntactic deficit in children with specific developmental language impairment. *Journal of Special Education and Rehabilitation*, 12 (3-4): 50-58.
11. Rice, M.L. (2004). Grammatical symptoms of specific language impairments. In Dorothy B. and Laurence L (Eds). *Speech and language impairments in children: causes, characteristics, intervention and outcomes*. Hove and New York: Psychology Press.

SYNTACTIC ABILITIES IN YOUTH WITH SPEECH AND LANGUAGE DEVELOPMENT DISORDERS

MILE VUKOVIĆ

University of Belgrade-Faculty of Special Education and Rehabilitation

IVANA AVRAMOVIĆ, IRENA VUKOVIĆ

Veljko Ramadanovic School for Visually Impaired
Students, Zemun-Belgrade, Serbia

SUMMARY

The aim of this study was to determine the syntactic abilities of youth with disorders in language development, compared to youth with typical development. The sample consisted of 77 respondents, from the fifth through the eighth grade, in the developmental stage of early adolescence. The Test on the ability of describing pictures was used for the assessment of syntactic abilities. The results showed that young people with speech and language development disorders have less developed syntactic abilities in comparison with youth with typical development. At the same time, a correlation in achievement on the Test of Syntactic Skills and a grade in the school subject Serbian Language and Literature was showed.

KEYWORDS: syntax, impaired language development, early adolescence, learning